

Denetimli Serbestlik Sürecindeki Suça Sürüklenen Ergenlerde Sosyal Dışlanma, Toplumsal Aidiyet ve Gelecek Beklentisinin İncelenmesi

Examination of Social Exclusion, Sense of Community and Future Expectations on the Juvenile Delinquents in the Probation Sample

İpek Süzer Gamalı ¹ , Oğuz Bilal Karakuş ¹ , İbrahim Adak ¹ , Cemre Yaşöz ¹ ,
Özalp Ekinci ¹

1. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul

Abstract

Objective: The aim of this study was to compare social exclusion, sense of community and future expectation in adolescents who are in probation due to substance use or supply with healthy controls.

Method: Seventy adolescents who applied to Child Alcohol and Drug Addiction Treatment Center in Istanbul as probation due to drug use or supply, and 70 age, gender and socioeconomic level matched controls without psychiatric diagnosis were included in the study. Sociodemographic form, adolescent social exclusion (ostracism) scale, adolescent sense of community scale and adolescent future expectations scale were applied.

Results: Among adolescents under probation, 85.7% (n=60) were male and the mean age was 17.17 ± 0.85 . Among those, 74.3% (n=52) had a psychiatric illness. The most common disorder was attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) with a rate of 80.2%. School discontinuation and family forensic history were significantly higher in the probation group. In the probation sample, the social exclusion scores were significantly higher, whereas sense of community and future expectation scores were significantly lower).

Conclusion: Substance use can affect social exclusion, sense of community and future expectations. It is essential to examine psychopathologies including ADHD and psychosocial factors and identify risky groups in adolescent in the probation sample.

Keywords: Adolescent, substance, probation, society, social

Öz

Amaç: Bu çalışmada, madde kullanımı veya temini nedeniyle denetimli serbestlik (DS) yükümlüsü olan ergenlerde, sosyal dışlanma, toplumsal aidiyet ve gelecek beklentisinin sağlıklı kontrollerle karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmaya, İstanbul'daki bir Çocuk ve Ergen Arındırma Merkezi (ÇEMATEM) Kliniği'ne uyuşturucu madde kullanımı veya temini gerekçesiyle DS yükümlüsü olarak başvuran 70 ergen ve psikiyatrik tanısı olmayan, yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzeyi eşleştirilmiş 70 sağlıklı kontrol alınmıştır. Olgulara, sosyodemografik veri formu, Ergenler için Sosyal Dışlanma (Ostracizm) Ölçeği, Ergenlerde Topluluk Hissi Ölçeği ve Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği uygulanmıştır.

Bulgular: DS yükümlüsü ergenlerin, %85,7 (n=60)'si erkek ve yaş ortalaması 17.17 ± 0.85 olarak saptandı. Bu ergenlerin, %74,3'ünde (n=52) en az bir psikiyatrik hastalık mevcuttu. En sık saptanan ruhsal bozukluğun ise %80,2 oranla dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olduğu bulundu. Bu grupta, okulu bırakma ve ailede adli öykü oranı anlamlı düzeyde yüksekti. Yükümlü ergenlerin sosyal dışlanma ölçek puanları anlamlı düzeyde yüksek, toplumsal aidiyet ve gelecek beklentileri ölçek puanları ise anlamlı düzeyde düşüktü.

Sonuç: Ergenlerde madde kullanımı; sosyal dışlanma, topluma aidiyet ve gelecek beklentilerini etkileyebilmektedir. DS yükümlüsü ergenlerde, psikososyal faktörler ve DEHB başta olmak üzere diğer psikopatolojilerin de irdelenmesi ve riskli grupların belirlenmesi önemlidir.

Anahtar kelimeler: Ergen, madde, denetimli serbestlik, toplum, sosyal

Correspondence / Yazışma Adresi: İpek Süzer Gamalı, İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İstanbul, Türkiye **E-mail:** suzeripek@gmail.com

Received /Gönderilme tarihi: 11.08.2023 **Accepted /Kabul tarihi:** 12.09.2023

Giriş

Denetimli serbestlik (DS), yükümlülerin denetim ve takibinin toplum içinde yapıldığı, iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması için ihtiyaç duyulan her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı bir ceza infaz sistemi olarak tanımlanmaktadır. Onarıcı adalet uygulamaları arasında yer alan DS ile bireyin suç işleminin önlenmesi, madde bağımlısı ise tedavisinin yapılması ve nihayetinde toplum ile bütünleştirilmesi amaçlanmaktadır (1,2).

Türk Ceza Kanunu'nun 5237 sayılı 191. Maddesinde 'Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak' suçu işleyen kişiler hakkında DS kararı verilebilmektedir. Bu anlamda, kişi adli kontrol altında tutulmakta ve ihtiyaç dahilinde arındırma amaçlı tedavi nedeniyle hastanelere yönlendirilmektedir (2,3). İlgili kanun kapsamında, bireylerin yönlendirildikleri sağlık kuruluşlarında izlemeleri gereken bir program bulunmakta, belirli aralıklarla eğitim ve toksikoloji analizleri için bu kurumlara müracaatları beklenmektedir (2). Günümüzde, DS uygulamaları temel olarak yetişkinlere uygulanmakta ve tüm uygulamaların %5'inin çocuk ve ergen grubu kapsadığı belirtilmektedir. Ancak ergenlerde DS başvuru sayılarının artması nedeniyle, uygulamaların, kendine özgü değişim ve gelişim dönemleri olan çocuk ve ergenlere yönelik olarak yeniden tasarlanması gereği doğmuştur (1).

Ergenlik dönemi, bireyin değişim ve gelişiminin en yoğun ve hızlı seyrettiği dönemler arasında yer almaktadır (4). Çalışmalar, ergenlerin ödül yollarının daha aktif olduğunu göstermektedir. Bu durum ergenleri, erişkinlere göre ödüle daha duyarlı hale getirmekte, hazzı uygunsuz koşullar varlığında erteleyebilme ve davranışları ketyeabilme konusunda daha savunmasız bırakmaktadır (5). Ek olarak, duygusal ve stresli uyaranlar tarafından hızlı tetiklenebilmenin ve risk alma davranışlarının yoğunlaştığı bir dönem olan ergenlik, maddeyi deneme, düzenli kullanma veya madde kullanım bozukluğu (MKB) için risk faktörü olarak kabul edilmektedir (4,6). Erken yaşta madde deneme, aile ve akranlarda madde kullanımı, düşük okul başarısı, düşük sosyoekonomik statü gibi bazı psikososyal faktörler de ergenlerde MKB riskini artırabilmektedir (7,8).

Bir gruba ait olduğunu hissetmek, toplum tarafından kabul görmek, diğer toplum üyeleri ile ortak hareket edebilmek, insanların en temel sosyal ihtiyaçları arasında yer almaktadır (9). Bir ergen için toplumdaki yeri, sosyal varlık olarak kabulü ve akranları ile olumlu sosyal ilişkiler kurabilmesi kimlik inşası için özellikle önemlidir. Bu anlamda sosyal dışlanma (ostrasizm), bireyin bir sosyal grubun dışında tutulması, toplum üyesi olmasını sağlayan ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması, toplumun dışına atılması olarak tanımlanabilir (10,11).

Sosyal dışlanma, toplumun tüm üyeleri üzerinde olumsuz etkileri olan bir durum olabilmekte ve birçok psikiyatrik bozukluğun gelişmesi için önemli bir psikososyal faktör olarak görülmekte (12); özellikle de MKB ve diğer bağımlılık süreçleri için bir risk faktörü olarak sunulmaktadır (13). Madde kullanımı, suç işleme veya hükümlü olma gibi durumlar sosyal dışlanma, toplumdaki soyutlanma, damgalanma için risk taşımaktadır. Bu kişilerin, hükümlülük sonrası dahi 'potansiyel suçlu' olarak görülmeleri, topluma katılım süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir (14).

Gelecek beklentisi, bireyin hem içinde bulunduğu dönemi hem de sonraki yaşam sürecini etkileyebilmektedir. Geleceğin planlanması, bireyin hem gündelik davranışlarını hem de eğitim, iş gibi gelecek kararlarını etkileyebilen bir unsurdur (15,16). Bu anlamda, sosyal dışlanma ve topluma aidiyet hissi gibi temaların da gelecek beklentisi üzerinde çeşitli etkilerinin olabileceği öngörülmektedir.

DS kapsamında değerlendirilen ergenlerin, 'adli süreçlere dahil olmak', 'suçlu' veya 'hükümlü' olmak gibi etiketlerle anılması, aile, okul veya akranlarından uzaklaşması zorlayıcı olabilmektedir. Ergenlik dönemi, aidiyet ihtiyacının yüksek olması, görmezden gelinmeye veya soyutlanmaya karşı hassasiyet taşıması gibi sebeplerle sosyal dışlanma ve toplumsal aidiyetin zedelenmesi açısından riskli kabul edilebilir. DS uygulamaları toplumdaki suç oranının ve madde kullanımının azaltılmasını, ihtiyaç halinde tedavi süreçlerinin sağlanmasını ve nihayetinde bireylerin ıslah edilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle, sürece etki edecek faktörlerin tespit edilebilmesi önem arz etmektedir. Bu bilgiler ışığında, çalışmamızda ergenlerdeki DS hizmetlerinin iyileştirilebilmesi adına, bireylerin algıladıkları sosyal dışlanma, aidiyet hissi ve gelecek

beklentisi gibi temaların sağlıklı kontrollerle karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın hipotezi, DS sürecindeki ergenlerde aidiyet hissi ve gelecek beklenti düzeylerinin sağlıklı kontrollere göre daha düşük, sosyal dışlanma düzeylerinin ise daha yüksek olacağı yönündedir.

Yöntem

Bu çalışmaya başlamadan önce Etik kurul onayı T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Erenköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınmıştır (12.05.2023/37). Çalışma, hastanemize 01.05.2023- 01.08.2023 tarihleri arasında başvuran, dahil edilme kriterlerini karşılayan ve çalışmaya katılmayı kabul eden gönüllü katılımcılar ile yapılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 15-18 yaş arasında toplam 140 gençten oluşmaktadır. Çalışmanın vaka grubu; İstanbul Anadolu Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nden İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk ve Ergen Arındırma Merkezi (ÇEMATEM) Kliniği'ne madde kullanımı veya temini ile ilgili gerekçelerle DS kapsamında başvuran 70 gençten; kontrol grubu ise herhangi bir psikiyatrik yakınma ya da başvuru öyküsü olmayan 70 gençten oluşmaktadır.

Vaka grubu için dahil edilme kriterleri; 15-18 yaş arasında olmak, İstanbul Anadolu Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nden İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi ÇEMATEM Kliniği'ne uyuşturucu madde kullanımı veya temini gerekçesiyle denetimli serbestlik yükümlüsü olarak başvurmuş olmasıdır. Kontrol grubu için dahil edilme kriterleri; 15-18 yaş arasında olmak ve herhangi bir psikiyatrik yakınma ve başvuru öyküsünün olmamasıdır. Çalışmanın dışlama kriterleri ise; klinik görüşmeyi zorlaştıracak düzeyde zeka geriliği, otizm spektrum bozukluğu, bipolar bozukluk, psikotik bozukluk tanılarının varlığı ve görüşme sırasında herhangi bir psikoaktif maddenin akut intoksikasyon tablosunun varlığı olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Veri Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanmış bu form ile katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi temel sosyodemografik verilerinin ve DS süreci ile ilgili bazı özelliklerinin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Ergenler İçin Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği

Ergenler için Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) Ölçeği, ergen bireylerin sosyal bir gruptan dışlanmasına ya da görmezden gelinmesine ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla Gilman, Carter-Sowell, Dewall, Adams, & Carboni (2013) tarafından geliştirilmiş (17), Akın, Uysal ve Akın (2016) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır (18). Ölçeğin ilk 5 maddesi önemsenmeme, son 6 maddesi ise dışlanma alt boyutuna ait olmak üzere toplamda 11 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, 5'li likert tipindedir. İç tutarlılık güvenirlik katsayısı her bir alt boyut için sırasıyla .93 ve .90; ölçeğin toplam puanı için .89 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, ergenlere bireysel olarak uygulanmaktadır, ölçekten alınabilecek en yüksek puan 55, en düşük puan ise 11'dir. Alınan puanın yüksek olması, sosyal dışlanma algısının yüksek olduğunu göstermektedir.

Ergenlerde Topluluk Hissi Ölçeği

Ergenlerde topluluk Hissi Ölçeği, Chiessi ve ark. (2010) tarafından geliştirilen, ergenlerin topluluk duygusuna ilişkin algılarını değerlendiren ve bireyin kendisi hakkında bilgi vermesine dayanan ve 20 maddeden oluşan bir ölçektir (19). Ölçeğin Türkçe geçerlilik güvenirlik çalışması ise; Akın, Usta ve Eroğlu (2013) tarafından yapılmıştır (20). Ölçek, ergenlere bireysel olarak uygulanmaktadır. Ölçek, 5'li Likert tipindedir. Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayıları .74 ile .88 arasında sıralanmaktadır (20).

Ergen Gelecek Beklentileri Ölçeği

Ergen gelecek beklentileri ölçeği, 2008 yılında McWhirter ve McWhirter tarafından Future Expectations Scale for Adolescents (FESA) ismi ile geliştirilmiştir (21). Türkçe geçerlik ve güvenirliği ise 2011 yılında Tuncer ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (15). Orijinal ölçek 25 maddeden oluşmakta ve bütün maddeler 'Yetişkin olduğumda' ibaresi ile başlamaktadır. Ölçek maddeleri "1:kesinlikle inanmıyorum" ile "7:kesinlikle inanıyorum" arasında değişmektedir. Ölçek 'iş ve eğitim', 'evlilik ve aile', 'din ve toplum' ve 'sağlık ve yaşam' olmak üzere 4 alt gruptan oluşmaktadır. Bu ölçeğin, ergenlerde gelecek beklentisini ölçebilen uygun bir araç olduğu ortaya konmuştur (15).

Veri Analizi

Veriler, Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı (Statistical Package for the Social Sciences; SPSS Inc., Chicago, IL) 21.0 sürümü kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlere başlamadan önce veri seti kayıp veri ve uç değerler yönüyle incelenmiştir. Verilerin istatistiksel analizlerinde kategorik değişkenler olgu sayıları ve frekans değerleri ile sunulmuştur. Sürekli değişkenler ise ortalama ve standart sapma verileri ile bildirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu basıklık -çarpıklık değerleri ve Kolmogorov-Smirnov testleri ile kontrol edilmiştir. Normal dağılıma uymayan veriler, ortanca ve 1. ve 3. çeyrek değerleri (Q1-Q3) olarak sunulmuştur. İşlemlerde, kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ki-kare testi kullanılmıştır. İki grup arasında yapılan istatistiksel analizlerde; normal dağılıma uyan verilerde, bağımsız örneklemelerde t testi ve normal dağılıma uymayan verilerde ise Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Sürekli değişkenler arasındaki ilişki; normal dağılıma uyan verilerde, Pearson korelasyon analizi ile, normal dağılıma uymayan verilerde ise Spearman korelasyon analizi ile incelenmiştir. Yapılan analizlerde $p < 0.05$ anlamlılık düzeyi olarak kabul edilmiştir. Korelasyon katsayısının (r); 0.3'ün altında olduğu durumda karşılaştırılan veriler arasında zayıf ilişki, 0.3-0.7 arasında olduğu durumda, orta düzeyde ilişki ve 0.71 ve üzeri olduğu durumda ise güçlü ilişki olduğu kabul edilmiştir (22).

Bulgular

Çalışma örneklemini denetimli serbestlik yükümlüsü olarak tarafımıza başvuran vaka grubu ve sağlıklı kontrol grubu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tüm katılımcıların %50 'si (n=70) DS yükümlüsü olarak tarafımıza başvuran vakalardan oluşurken; %50 'si (n=70) ise sağlıklı kontrol grubundan oluşmaktadır. DS yükümlüsü olarak tarafımıza başvuran vakalar kendi içinde, ilk başvuru sırasındaki idrar tahlilinde herhangi bir psikoaktif madde metabolitine rastlananlar (ilk idrarı pozitif olanlar, n=21) ve rastlanmayanlar (ilk idrarı negatif olanlar, n=49) olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca Denetimli Serbestlik yükümlüsü olan katılımcılar ilk kez suç işledikleri sıradaki yaşlarına göre 15 yaşından küçükler (n=21) ve 15 yaş ve üstündekiler (n=49) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

DS yükümlüsü olan vakaların %74.3'ü (n=52) en az bir psikiyatrik tanıya sahiptir. En sık tanılar; %80.8 (n=42) ile dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), %33 (n=63.5) ile davranım bozukluğu (DB), %23.1 ile MKB olarak saptanmıştır. Vaka grubunun %82.8'inde (n=58) madde kullanımı mevcuttur. Bu olguların en sık kullandıkları madde, %75.9 (n=44) esrardır. Esrarı sırasıyla, %39.9 (n=23) sentetik kannabinoid, %37.9 (n=22) metamfetamin, %19.0 (n=11) kokain, %15.5 (n=9) uçucular ve %8.6 (n=5) opioidler takip etmiştir.

Denetimli serbestlik yükümlüsü katılımcılardan idrar toksikolojisinde madde metabolitine göre ilk idrarı pozitif olan n=21 ve ilk idrarı negatif olan n=49 katılımcının ölçek puan ortalamaları karşılaştırılmış ve aralarında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p > 0.05$). Madde kullanım öyküsü olan katılımcılarda (n=58), maddeyi ilk defa kullanma yaşıyla, ölçek puanları arasında hiçbir ölçekte anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($p > 0.05$).

Denetimli serbestlik yükümlüsü ve kontrol grubuna ait sosyodemografik bilgilerin karşılaştırılmasına ait veriler Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre; DS yükümlüsü olan grubun yaş ortalaması $17,17 \pm 0.85$ iken, kontrol grubunun $17,27 \pm 0.76$ bulunmuştur ($p > 0.05$). Katılımcıların cinsiyet ve ailelerinin gelir durum düzeyleri

arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Katılımcılar okula devam etme oranları yönüyle karşılaştırıldığında, DS yükümlüsü olan gruptaki katılımcıların okula devam etme oranı (%34,3), kontrol grubuna göre (%65,7) anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur ($p<0.001$). Katılımcılar ailede adli öykü varlığı yönüyle karşılaştırıldığında; DS yükümlüsü olan grubun ailesinde adli öykü oranı (%34,3), kontrol grubuna göre (%4,3) anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur ($p<0.001$).

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik verilerinin karşılaştırılması

Değişkenler	DS Yükümlüleri (n=70)	Kontrol (n=70)	İstatistik	Sd	p
Yaş (yıl), ort $\pm$ SS	17.17 $\pm$ 0.85	17.27 $\pm$ 0.76	t=0.77	138	0.444
Cinsiyet, n(%)			X ² = 0.26	1	0.614
Erkek	60 (85.7)	62 (88.6)			
Kadın	10 (14.3)	8 (11.4)			
Aile Gelir Durumu**, n(%)			X ² = 2.71	3	0.438
Düşük	11 (15.7)	10 (14.3)			
Düşük - Orta	30 (42.9)	24 (34.3)			
Orta- Yüksek	25 (35.7)	27 (38.6)			
Yüksek	4 (5.7)	9 (12.9)			
Okula Devam Etme, n(%)	24 (34.3)	46 (65.7)	X ² = 13.83	1	<0.001
Ailede Adli Öykü Varlığı, n(%)	24 (34.3)	3 (4.3)	X ² = 20.24	1	<0.001

*DS: Denetimli Serbestlik, X²: Ki-kare testi, ort:Ortalama, SS: Standart sapma, Sd: Serbestlik derecesi, t:Bağımsız örneklemelerde t testi, $p \leq 0.05$ olan değerler koyu renkle gösterilmiştir.; ** Aile gelir durumu: Düşük: Aylık geliri asgari ücretin altında olanlar, düşük-orta: Aylık geliri 1-2 asgari ücret arasında olanlar, orta-yüksek: Aylık geliri 2-3 asgari ücret arasında olanlar, yüksek: Aylık geliri 3 asgari ücretten daha fazla olanlar

DS yükümlüleri ve kontrol gruplarının sosyal dışlanma ölçek puan ortancalarının karşılaştırılmasına ait veriler Tablo 2’de sunulmuştur. Tablo 2’ye göre; ölçeğin dışlanma alt ölçek ortancası DS yükümlüsü grupta, kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.001$). Ayrıca toplam ölçek puan ortancası da DS yükümlüsü grupta, kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0.001$). Bununla birlikte ölçeğin önemsenmeme alt ölçek puan ortancaları açısından her iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$)

Tablo 2. Katılımcıların sosyal dışlanma ölçek puanlarının karşılaştırılması

Sosyal Dışlanma Ölçek Puanları	DS Yükümlüleri (n=70) med (Q1-Q3)	Kontrol (n=70) med (Q1-Q3)	Z	p
Önemsenmeme Alt Ölçeği	6.0 (5.0-9.0)	5.0 (5.0-8.0)	-1.15	0.25
Dışlanma Alt Ölçeği	14.0 (10.0-18.0)	10.0 (7.0-13.0)	-4.78	<0.001
Toplam Ölçek Puanı	20.0 (17.0-26.0)	17.0 (12.0-20.0)	-4.09	<0.001

*DS: Denetimli Serbestlik, med: Ortanca, Q1-Q3:1. ve 3. Çeyrek değerleri, Sd: Serbestlik derecesi, Z: Mann Whitney U Testi, $p \leq 0.05$ olan değerler koyu renkle gösterilmiştir.

DS yükümlüleri ve kontrol gruplarının topluluk hissi ölçek puanlarının karşılaştırıldığında ise; DS yükümlüsü grubun topluluk hissi ölçek puanı ortalaması (65.47 ± 13.28), kontrol grubunun ölçek puan ortalamasına (71.76 ± 11.81) göre daha düşük bulunmuştur (t(138)=2.96, $p=0.004$).

Tablo 3. Katılımcıların gelecek beklentileri alt ölçek ve toplam ölçek puanlarının karşılaştırılması

Gelecek Beklentileri Ölçeği,	DS Yükümlüleri (n=70) ort $\pm$ SS	Kontrol (n=70) ort $\pm$ SS	t	Sd	p
İş ve Eğitim Alt Ölçek Puanı	56.59 $\pm$ 15.42	61.27 $\pm$ 12.28	1.99	138	0.049
Evlilik Alt Ölçek Puanı	31.10 $\pm$ 13.10	36.20 $\pm$ 9.13	2.67	123.24	0.009
Din ve Toplum Alt Ölçek Puanı	10.64 $\pm$ 6.01	13.10 $\pm$ 5.31	2.56	138	0.011
Sağlıklı Yaşam Alt Ölçek Puanı	18.79 $\pm$ 6.64	22.10 $\pm$ 5.16	3.30	129.94	0.001
Toplam Ölçek Puanı	117.24 $\pm$ 30.90	132.67 $\pm$ 23.55	3.32	128.94	0.001

*DS: Denetimli Serbestlik, ort:Ortalama, SS: Standart sapma, Sd: Serbestlik derecesi, t:Bağımsız örneklemelerde t testi, $p \leq 0.05$ olan değerler koyu renkle gösterilmiştir.

DS yükümlüsü ergenlerin, gelecek beklentileri ölçek puanlarının karşılaştırılması ise Tablo 3'te sunulmuştur. Buna göre, DS yükümlüsü grupta, ölçeğin tüm alt puanları ve toplam ölçek puanları kontrol grubunun puanlarına göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur ($p<0.05$).

Tüm katılımcıların ($n=140$), ölçek puanlarının birbirleriyle ilişkisine ait veriler Tablo 4'te sunulmuştur. Topluluk hissi ölçeği ve gelecek beklentileri toplam ölçek puanlarının birbirleri arasındaki ilişkinin incelenmesinde Pearson korelasyon analizi uygulanırken; sosyal dışlanma ölçek puanının diğer ölçek puanları ile olan ilişkisinin incelenmesinde Spearman korelasyon analizi uygulanmıştır. Buna göre, topluluk hissi ölçek puanı ile gelecek beklentileri toplam ölçek puanı arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($r=0.472$, $p<0.001$). Topluluk hissi ölçek puanı ile sosyal dışlanma toplam ölçek puanı arasında ise negatif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($r=-0.436$, $p<0.001$). Aynı şekilde gelecek beklentileri toplam ölçek puanı ile sosyal dışlanma toplam ölçek puanı arasında negatif yönlü, orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($r=-0.459$, $p<0.001$).

Tablo 4. Katılımcıların topluluk hissi, gelecek beklentileri ve sosyal dışlanma ölçek puanları arasındaki ilişki

Ölçek Puanları (n=140)	Topluluk Hissi Ölçek Toplam Puanı	Gelecek Beklentileri Toplam Ölçek Puanı
Topluluk Hissi Ölçek Toplam Puanı		$r=0.472$, $p<0.001$ ^a
Sosyal Dışlanma Toplam Ölçek Puanı	$r=-0.436$, $p<0.001$ ^b	$r=-0.459$, $p<0.001$ ^b

a: Pearson Korelasyon Analizi, b: Spearman Korelasyon Analizi, $p \leq 0.05$ olan değerler koyu renkle gösterilmiştir.

Tartışma

Ergenlik dönemi, sosyal bağlantıların keşfedildiği ve riskli davranışlara yönelimin görülebildiği bir dönemdir. Bu davranışlar arasında yer alan madde kullanımı, ergenlerin bilişsel ve duygusal alanlardaki gelişimini olumsuz etkilemektedir (4). Bunlara ek olarak, suça sürüklenme ve psikopatoloji gelişimi açısından öncül olabilmektedir (23). Bu nedenle, madde kullanımı olan ergenlerde erken tanı ve müdahalelerin önemi açıktır. Bu uygulamalar arasında yer alan DS süreci ile suça sürüklenen çocuk ve gençlerin arındırılmaları ve toplum ile bütünleştirilmeleri hedeflenmektedir.

Çalışmamızda yer alan madde kullanan DS yükümlüsü ergenlerin büyük çoğunluğunun erkek cinsiyette ve bir psikiyatrik tanıya sahip olduğu görülmektedir. Literatüre bakıldığında, çalışmamızla benzer şekilde erkek ergenlerin madde kullanımı açısından daha büyük risk altında olduğu ve bu ergenlerde DEHB ve diğer yıkıcı davranış bozukluklarının daha yüksek oranda saptandığı belirtilmektedir (24-26). Madde tercihleri sorgulandığında ise, ülkemizde yakın zamanda yayınlanan bir çalışmanın sonuçlarıyla benzer şekilde, ağırlıklı olarak esrar kullanımı rapor edilmiştir (27).

Vaka grubumuzda, kontrol grubu ile kıyaslandığında iki grup arasında sosyoekonomik düzeyde fark olmamasına rağmen, okula devam durumu anlamlı olarak düşüktür. Literatüre bakıldığında, madde kullanımı olan ergenlerin eğitim düzeyinin düşük olduğu, erken yaşta okulu bırakmanın ise madde kullanımı açısından risk faktörü olduğu belirtilmektedir (28).

Çalışmamızda saptanan bir diğer risk faktörü ise, ailede adli öykü varlığıdır. Yapılan çalışmalarda, bizim bulgularımıza benzer şekilde, ebeveyni cezaevinde olan ergenlerde, MKB veya suça yönelmenin daha sık görüldüğü saptanmıştır (29, 30). Bu ailelerde adli öykü varlığı, zayıf ebeveyn-çocuk iletişimine ve düşük sosyal desteğe neden olup, suça yönelme ve madde kullanım risklerini arttırabilmektedir (31).

Madde kullanımı, sadece bireyi etkileyen bir sorundan ziyade kullanan kişinin ailesi, akranları ve nihayetinde tüm toplumu etkileyen ciddi bir sağlık sorunudur (32). Bu nedenle hem madde kullanımı, hem de suç işleme bireyler için sosyal dışlanma süreçlerini tetikleyebilmektedir. Pharo ve ark. göre, sosyal dışlanma temel olarak, aidiyet duygusu, benlik saygısı, davranış kontrolü ve varoluş hissi gibi temel psikolojik ihtiyaçlar üzerinde etkili olabilmektedir (33). Bizim çalışmamızda da, vaka grubumuzda sosyal dışlanma yüksek olarak

saptanmıştır. Bu ergenlerde, düşük aidiyet hissi ve davranış kontrol zorluğunun maddeyi deneme ve düzenli kullanmayı tetikleyen bir unsur olabileceği düşünülmüştür. Bu durum, bireyin toplumsal olarak izole kalmasına, sosyal olarak kısıtlanmasına ve nihayetinde madde kullanmasına neden olabilmektedir (34).

Bireyler, sosyal dışlanmaya saldırganlık veya suça yönelme de dahil olmak üzere farklı şekillerde tepki verebilmektedir (35). Bu nedenle, madde kullanan bireylerin sosyal dışlanma algısının madde kullanımı öncesinde başlamış olabileceği öne sürülmektedir. Buna göre, bu bireylerin sosyoekonomik dezavantajları, eğitim sisteminden uzak kalmaları ve olası psikopatolojileri de sosyal dışlanma veya düşük toplumsal aidiyet hissini tetikleyebilmektedir (32,36).

Madde kullanımı olan ergen ve ailesinin süreci gizlemek isteyebilecekleri, bireyi sosyal dışlanma hissini artıracak şekilde yaşatlarından ve yakın çevresinden soyutlayabileceği düşünülmektedir. Öte yandan, okuldan uzaklaşma, yaşatlarından farklı bir toplumsal düzende olma, suça yönelme ve çevrenin etkisi gibi faktörler ergenlik gibi kırılgan bir dönemde bireyi madde kullanımına itebilmekte ve süreç bir kısır döngü haline gelebilmektedir (36).

Madde kullanım bozukluğunda, olumlu toplumsal bağların iyileşme üzerinde önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Arınma sürecindeki bireylerde, düşük damgalanma hissi ve yüksek güvenlik hissi toplumsal aidiyet ile ilişkilendirilmiştir (37). DS grubunda, düşük toplumsal aidiyet, riskli davranışlarda bulunan akranlara sahip olma ve/veya ebeveynlerden yetersiz destek alma gibi ek olumsuz psikososyal faktörlerin maddeyi deneme veya sorunlu kullanım üzerinde daha fazla etkili olabileceği öne sürülmüştür (38). Sosyal topluma güven, sosyal sorumluluk hissi ve düşük dini değerler, alkol ve madde kullanımı ile ilişkilendirilmiştir (39). Bu nedenle, çalışmamızda saptanan düşük toplumsal aidiyet hissini, madde kullanımını sürdürme veya tedavi başarısı gibi faktörler üzerinde etkili olabileceği söylenebilir. Azalmış toplumsal aidiyet hissi, yeni sosyal bağlar kurulmasını ve toplumla bütünleşmeyi zorlaştırabilmektedir (40). Tersine, olumlu toplumsal düzenin ergenlerin alkol ve madde deneme ve düzenli kullanımı açısından koruyucu olduğu belirtilmektedir (38).

Çalışmalar, gelecek ile ilgili beklentilerin özellikle ergenlik için oldukça önemli olduğunu göstermektedir (41). Madde kullanımı olan ergenlerin, geleceği planlamada, yatırım yapmada ve amaca yönelik davranışlarında ketlenme olabileceği belirtilmektedir. MKB, ergen ve geleceğe dair hedefleri arasında bir bariyer olabilmektedir (42). “Kaybedecek bir şeyi olmayan” ergenlerin madde satma, silah taşıma, erken cinsel birliktelik gibi riskli davranışlara daha kolay yönelebildiği belirtilmektedir (43). Suça sürüklenen ergenlerde ise, özellikle eğitsel alandaki gelecek beklentisinin süreç üzerinde etkili olabildiği öne sürülmüştür (44). Çalışmamızda ise, gelecek beklentisine dair tüm alanlarda kontrol grubuna kıyasla anlamlı düşüklük saptanmıştır. Benzer şekilde, özellikle düşük akademik beklenti, dini inanç eksikliği, okuldan uzaklaştırılmış olma gibi faktörlerin ergenlerin madde kullanımı üzerinde etkili olduğu gösterilmiştir (45). Çalışmamıza göre, DS yükümlüsü ergenlerin eğitim, istihdam edilme, aile kurma, dini hizmetlere katılma ve sağlıklı yaşam gibi sosyal yaşamın önemli öğelerine karşı beklenti düzeyleri düşüktür. Madde kullanımının tedavisi, ergenin gelişimini olumlu etkilemekte ve geleceğe dair beklentilerini artırabilmektedir (46).

Çalışmamızın temel kısıtlılığı, DS yükümlüsü ergenlerin altta yatan psikopatolojilerinin sosyal dışlanma, toplumsal aidiyet ve gelecek beklentileri temaları üzerindeki etkisini değerlendirmemektir. Ek olarak, DS yükümlüsü ergenlerin madde kullanımı veya temini nedeniyle yönlendirilmelerine göre alt grup oluşturulamaması da önemli bir kısıtlılık olarak kabul edilebilir. Çalışmanın tek merkezli ve kesitsel olarak tasarlanması da verilerin genelleştirilebilmesini zorlaştırabilmektedir. Ancak, ülkemizde ÇEMATEM merkezlerinin kısıtlı olması nedeni ile, verilerimizin literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak DS yükümlülerine yönelik danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi esastır. Bu bağlamda, ergenlerin sosyal dışlanma, düşük toplumsal aidiyet ve gelecek beklentileri sorgulanmalıdır. Bu temaların hem maddeye başlama ve düzenli kullanım, hem de tedavi süreci üzerindeki etkileri değerlendirilmelidir. Bu olgularda, okulu erken bırakma, ailede adli öykü varlığı gibi psikososyal faktörler ve DEHB başta olmak üzere diğer psikopatolojilerin irdelenmesi ve riskli grupların belirlenmesi önemlidir. Bu konuda daha fazla bilgi edinebilmek için, DS yükümlüsü ergenler ile daha geniş örneklemli izlem çalışmaları yapmaya ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

1. Karataş Z. Çocuklara yönelik denetimli serbestlik uygulamalarında sosyal hizmet müdahalesinin önemi. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 2017; 1(1): 1-20.
2. TC Başbakanlık. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu. Ankara: Resmi Gazete, 20.7.2005.
3. TC Başbakanlık. Türk Ceza Kanunu. Ankara: Resmi Gazete, 26.9.2004.
4. Salmanzadeh H, Ahmadi-Soleimani SM, Pachenari N et al. Adolescent drug exposure: A review of evidence for the development of persistent changes in brain function. Brain Res Bull 2020; 156: 105-117.
5. Van Duijvenvoorde, Anna CK, Jorien van Hoorn, and Neeltje E. Blankenstein. Risks and rewards in adolescent decision-making. Curr Opin Psychol 2022; 48(1): 101457.
6. Gray KM, Squeglia LM. What have we learned about adolescent substance use? J Child Psychol Psychiatry 2018; 59(6): 618-627.
7. Dawson DA, Goldstein RB, Chou SP, et al. Age at first drink and the first incidence of adult-onset DSM-IV alcohol use disorders. Alcohol Clin Exp Res 2008; 32(12): 2149-2160.
8. Gerra G, Benedetti E, Resce G et al. Socioeconomic status, parental education, school connectedness and individual socio-cultural resources in vulnerability for drug use among students. Int J Environ Res Public Health 2020; 17(4): 1306.
9. Gabriel S. Reflections on the 25th anniversary of Baumeister & Leary's seminal paper on the need to belong. Self and Identity 2021; 1-5.
10. Hartgerink CH, van Beest I, Wicherts JM, Williams KD. The ordinal effects of ostracism: A meta-analysis of 120 cyberball studies. PLoS One 2015; 10(5): e0127002.
11. Arslan G. Mediating role of the self-esteem and resilience in the association between social exclusion and life satisfaction among adolescents. Pers Individ Diff 2019; 151: 109-114.
12. Reinhard MA, Dewald-Kaufmann J, Wüstenberg T, et al. The vicious circle of social exclusion and psychopathology: a systematic review of experimental ostracism research in psychiatric disorders. Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci 2020; 270(4): 521-532.
13. Wesselmann, ED, Parris L. Exploring the links between social exclusion and substance use, misuse, and addiction. Front Psychol 2021; 12: 674743.
14. Timurturk M, Demez G, Kart E. et al. "Hükümlü" olmanın sosyal tezahürleri: Sosyal dışlanma, damga ve suç. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2017; 138-157.
15. Tuncer M. Ergen gelecek beklentileri ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. Electronic Turkish Studies 2011; 6(3): 1265-1275.
16. İkizoğlu M, Önal Dölek B, Gökçe Arslan E. Çalışan çocukların sorunları ve geleceğe ilişkin beklentileri. Toplum ve Sosyal Hizmet 2007; 1(21): 21-36.
17. Gilman R, Carter-Sowell A, Dewall CN et al. Validation of the ostracism experience scale for adolescents. Psychol Assess 2013; 25(3): 319-330.
18. Akin A, Uysal R, Akin U. Ergenler için Ostracizm (Sosyal Dışlanma) Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. Kastamonu Education Journal 2016; 24: 895-904.
19. Chiessi M, Cicognani E, Sonn C. Assessing Sense of Community on adolescents: Validating the brief Scale of Sense of Community in Adolescents (SOC-A). Journal of Community Psychology 2010; 38(3): 276-292.
20. Akin A, Usta F, Eroğlu NÇ. Ergenlerde Topluluk Hissi Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 2014; 2(2): 16-25.
21. McWhirter, Ellen Hawley, Benedict T. et al. Adolescent future expectations of work, education, family, and community development of a new measure. Youth Soc 2008; 40(2): 182-202.
22. Büyükoztürk Ş. Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi, 2011.
23. Whitesell M, Bachand A, Peel J, Brown M. Familial, social, and individual factors contributing to risk for adolescent substance use. J Addict 2013; 2013: 579310.
24. Kloos A, Weller RA, Chan R, Weller EB. Gender differences in adolescent substance abuse. Curr Psychiatry Rep 2009; 11(2): 120-126.
25. Groenman AP, Janssen TWP, Oosterlaan J. Childhood psychiatric disorders as risk factor for subsequent substance abuse: a meta-analysis. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 2017; 56(7): 556-569.
26. Deas D, Brown ES. Adolescent substance abuse and psychiatric comorbidities. J Clin Psychiatry 2006; 67: e02.
27. Karcı Kuygun C, Gürbüz AA, Özdemir FA et al. Madde kullanan ergenlerde psikiyatrik eş tanı, bağımlılık profili ve tedavi isteği: ÇEMATEM verileri. Bağımlılık Dergisi 2022; 23(1): 61-68.

28. Davis CN, Gizer IR, Lynskey MT et al. Adolescent substance use and high school noncompletion: exploring the nature of the relationship using a discordant twin design. *Addiction* 2023; 118(1): 167-176.
29. Davis L, Shlafer RJ. Substance use among youth with currently and formerly incarcerated parents. *Smith Coll Stud Soc Work* 2017; 87(1): 43-58.
30. Kjellstrand JM, Eddy JM. Parental incarceration during childhood, family context, and youth problem behavior across adolescence. *J Offender Rehabil* 2011; 50(1-2): 18-36.
31. Saladino V, Mosca O, Petrucci F, et al. The vicious cycle: problematic family relations, substance abuse, and crime in adolescence: a narrative review. *Front Psychol* 2021; 12: 673954.
32. Soy Tektaş İ, Zorlu S. Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde benlik saygısı ve sosyal dışlanma algıları arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2020; 36(1): 73-86.
33. Derin M. Madde Bağımlısı Bireylerin Sosyal Dışlanma Algıları: Ankara AMATEM örneği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 2017.
34. Williams KD, Forgas JP, Von Hippel W. The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying. Psychology Press, 2013.
35. Pharo H, Gross J, Richardson R, Hayne H. Age-related changes in the effect of ostracism. *Soc Influ* 2011; 6(1): 22-38.
36. Merrill JE, Monti PM. Influencers of the stigma complex toward substance use and substance use disorders. USA: Center for Alcohol and Addiction Studies, Brown University, 2015.
37. Vigdal MI, Moltu C, Bjornstad J, Selseng LB. Social recovery in substance use disorder: A metasynthesis of qualitative studies. *Drug and Alcohol Rev* 2022; 41(4): 974-987.
38. Mayberry, ML, Espelage DL, Koenig B. Multilevel modeling of direct effects and interactions of peers, parents, school, and community influences on adolescent substance use. *J Youth Adolesc* 2009; 38(8): 1038-1049.
39. Wray-Lake L, Maggs JL, Johnston LD et al. Associations between community attachments and adolescent substance use in nationally representative samples. *J Adolesc Health* 2012; 51(4): 325-331.
40. Juvonen J. Sense of Belonging, Social Bonds, and School Functioning. Alexander PA, Winne PH (editors). *Handbook of Educational Psychology*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2006: 655-674.
41. Kim T, Kim J. Linking adolescent future expectations to health in adulthood: Evidence and mechanisms. *Soc Sci Med* 2020; 263: 113282.
42. Mazibuko ME, Tiale LDN. Adolescents' positive future orientation as a remedy for substance abuse: an ecosystemic view. *Mediterr J Soc Sci* 2014; 5: 69.
43. Harris KM, Duncan GJ, Boisjoly J. Evaluating the role of "nothing to lose" attitudes on risky behavior in adolescence. *Soc Forces* 2002; 80(3): 1005-1039.
44. Caldwell RM, Wiebe RP, Cleveland HH. The influence of future certainty and contextual factors on delinquent behavior and school adjustment among African American adolescents. *J Youth Adolesc* 2006; 35(5): 587-598.
45. Sutherland I, Shepherd JP. Social dimensions of adolescent substance use. *Addiction* 2001; 96(4): 445-458.
46. Brooks M, Miller E, Abebe K, Mulvey E. The observed longitudinal relationship between future orientation and substance use among a cohort of youth with serious criminal offenses. *Subst Use Misuse* 2018; 53(11): 1925-1936.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support